

סידור כלל ישראל

הרב יוחנן פריד

כדרכם של דרשנים, אפתח בסיפור מעשה. מספרים על אישה (משום מה. זה יכול להיות גם איש, גבר, ילד) שעמדה בתור לאוטובוס, ואוטובוס אחד עבר ולא לקח אותה, השני עבר ולא לקח אותה, והשלישי עבר ועצר, והאישה עולה במדרגות וניגשת לנהג ומתחילה לצעוק: "אתם אף פעם לא עוצרים בתחנה, אתם כולכם לא בסדר", אומר לה הנהג: "מה את רוצה, אני הלא עצרתי לך?".

אני מרגיש הרגשה משונה מעט לדבר עם הציבור הזה על סידור "כלל ישראל", כיוון שנדמה לי לפי ראות עיניי כי לקהל שנמצא כאן אין הוא מיועד כדי לפתור בעיה מסוימת, ומאידך – לקהל מסוים מאוד יש בו לתת מענה חיוני.

אסביר בפני אלו בעיות עמדנו אנו, אנשי הצוות שעסק בגיבושו ובעיצובו של הסידור, עמיתי לעבודה, יואל רפל ואביו פרופ' דב רפל, וכן המעצב צבי שטיינר, וכמו-כן יהודי יקר נוסף שהלך לעולמו תוך כדי עשיית הסידור, ר' משה וורטהיימר (ז"ל).

סידור זה, שכעת עברו כעשר שנים מצאתו לאור, גובש ועוצב מתוך תחושה של מצוקה, שהרי דבר ידוע הוא כי במדינת ישראל נהוג מזה למעלה מחמישים שנה לתת לתלמידים בבית-הספר בסיום לימודיהם תנ"ך שלם, ואמנם נלקחים רוב התנכ"ים הללו על ידי התלמידים לביתם, אף כי אפשר שאין הם מרבים לעיין בהם. בכל אופן ניתן לומר כי בקרב הציבור הרחב בכללותו קיימת תחושה של "ידידותיות" מסוימת עם התנ"ך, ואפשר עוד להרבות ולתאר מצב מיוחד זה של קירבה-לא-קירבה אל ספר הספרים. מאידך, כמעט ברור הדבר כי "הסידור" איננו ספר "ידידותי".

יהודי שאיננו מורגל בתפילה איננו רואה בו, בסידור, צורך כלשהו, אלא אם כן יהיה לו כורח בכך, "כורח" משמעו כאן מסורת אבות "עמומה", הנובעת מסיבה כזאת או אחרת, או מתוך כורח של צרכים הבאים מחוץ לאדם, ולא מתוך דעתו או רצונו הפנימיים והאמיתיים.

אחרי שסיימנו את מלאכת הסידור הזה ניגש אלי יהודי אחד, ואמר לי: "הכי חשוב היה לי שתסמן באות אחרת, או בדפים בצבע אחר, את הקידוש של שבת, כי הרי זה מה שאני עושה,

זה בשבילי הסידור". אנחנו מדברים בציבור הזה המוכר לנו קמעא, ואשר איננו משייך עצמו באופן אורגני ל"ארון הספרים הישראלי- היהודי" (יש להודות, כי גם בעניין זה מתחוללים שינויים רבים, ואכמ"ל).

חלק מן הסידור עוצב בהיותנו, יואל רפל ואני, בגולת אמריקה במסגרת של שליחות. רבים יודעים לזהות צורה או אופי של בית בארצות אירופה או באמריקה. בין אביזרי הבית, כליו ורהיטיו, ישנו איזה עמוד, "סטנדר" כזה, שפתוח בו איזשהו ספר כבד-משקל, יפה וחשוב. רהיט-קישוט המביע משהו על עולמם הרוחני של בעלי הבית.

אכן, על משקל זה אומר כי אילו היינו זוכים הרי בבית יהודי, גם בכגון זה שאין משתמשים בו בכל סידורי התפילה, ולצורכי התפילה, אפשר שהיינו רואים פרוש על אותו עמוד סידור נאה, כאילו מצביע: "הנה, משהו יפה הקשור אלי ולתרבותי, משהו שמדבר אלי".

הסידור הזה, הנקרא בשם "כלל ישראל", עוצב בתוכנו ובצורתו מתוך הנחה שאפשר וצריך למצוא דרכים כדי לחבר אליו ציבור רחב, של צעירים ומבוגרים, ציבור שאינו מורגל בחיבור אליו באופן "שימושי" ומתמיד יומיומי, שבועי, חודשי, במשך השנה.

אין לציבור הזה אותה התחושה כי הסידור שייך גם אליו. לכן רצינו כי הסידור יהיה חלק מן הנוף התרבותי אליו משתייך ציבור זה. ביקשנו למצוא מסילות ודרכים ללבבו, וליצור מצב בו הסידור הזה "ירגיש" ממש כמו בן בית בכל בית בישראל. האם עלתה בידינו? אני מקווה שאכן כן.

עלי לשוב ולחזור אל סיפורה של אותה גברת העומדת בתחנת האוטובוס, בו פתחתי דבריי. והנה, גם אני מצאתי את עצמי למרבית הפלא מתפלל בסידור הזה. לרגע הרהרתי במיעוט ענווה: האומנם אני (כרבים מן היושבים כאן...) אשר כביכול אינו זקוק כלל ועיקר לזירוז או לגירוי בדוגמת "כלי חדש ומחודש" אתפלל בסידור הזה? האם אכן גם אנו, אשר הורגלנו להתפלל מתוך "סידור השלם", או מתוך סידורנו הישן מבית הספר או בית הכנסת, "סידור אור מציון", אותו קיבלנו במסיבות הסידור בבתי-הספר היסודיים, האם אנו נעבור ממנו לסידור אחר? הרי אפילו צורתם של העמודים והאותיות חקוקים בראשנו... גם הברכות נאמרות לעתים בעל-פה, רק בזכות צורת סידור ילדותנו השקוע בדמיוננו... האם אנו זקוקים ל"מתווך" חדשני וידידותי? והנה, למרות הכל ועם הכל, מצאתי עצמי מתפלל בסידור זה.

לכשלעצמי אני סבור כי אפשר שהסיבה לכך קשורה בעובדה שמאמץ לא קטן הושקע כאן. תשומת לב מירבית ניכרת בכל פרט ופרט הן בצדדים ההלכתיים והרעיוניים והן באלו הצורניים, ואפילו בארגונו ובניפוי של הטכסט – וכנראה זו היא המושכת את הלב כל-כך אליו...

חובתנו להזכיר כי זכינו לקבל מר' שלמה טל את הטכסט המנופה והמוגה על ידו, וסידורנו זה, סידור "כלל ישראל", בנוי על מה שנעשה בהכנת "סידור רינת ישראל".

(בסוגריים, כמה משפטים גם אודותיו: לפנינו שני סידורים תאומים במובן מה, לא רק בצורה החיצונית אלא גם ב"השבת המענה" לאותו צורך שתואר לעיל בעולם המבוגרים, ואשר מתרחש, באופן מעט שונה, גם בבתי-ספר יסודיים, ממלכתיים-דתיים. צורך זה שימש כבסיס להקמתה של "ועדת הסידור" שנתמנתה לבחינת המצבים וליצירת הכלים לשימוש ידידותי ושוויוני בסידורי התפילה של בתי הספר. כתוצאה מכך נוצר סידור "רינת ישראל". אין בו חידושים בתוכנו של הטכסט, אבל העשייה המשותפת של התכנים, והמאמץ בעיצוב פרי עמלו של צבי שטיינר, לבנות סידור קריא ונעים לעין, והוא "ישראל", כי "תפילות יום העצמאות" הן חלק אורגני ממנו, מאמץ זה עלה יפה).

נשוב עתה לענייננו, ונאמר משהו באשר לתפילות ימי ההודאה (יום העצמאות, יום ירושלים וכו'). המחשבה לחבר את תפילות יום העצמאות ושאר ימי ההודאות כחלק אורגני של הסידור, ולא כנספח, היא מחשבה עדכנית. ארץ ישראל היא מדינת ישראל, והיא אינה יכולה שלא להיחשב כחלק מן הסידור. על כן תפילות הקשורות להווייתה, לתולדותיה ולאתגריה של הארץ, שהן תפילותיו של העם היושב בה, ראוי להן שתהיינה ממש בתוכו.

יש לי זיכרון נעורים מסידור שחולק לבתי-הכנסת בארץ על-ידי משרד הדתות בשנות החמישים, אשר בסופו הודבקו מספר דפים, ובהם התפילה לשלום המדינה וברכת "מי שברך" לחיילי צה"ל וסדר תפילות יום העצמאות (בבית הכנסת בו התפללתי היה מי שקרע דפים אלו ותלש אותם... אבי ז"ל כינה אותו אדם "ר' חיים-הירש סידרייטר" – קורע הסידור, והייתה בכך מעין התרסה לאי-ההבנה של חשיבותן של התפילות במקומן הראוי, שלא לדבר על הויכוח האידיאולוגי שבין חרדים לבין ציונים-דתיים...).

הווה אומר: המטרה הבסיסית אשר עמדה נגד עינינו הייתה לחבר ולערוך סידור מסורתי-הלכתי, ידידותי וישראלי, שייפתח וידובב בשמחה ובאהדה על-ידי כל הרוצה להכיר אותו, ואשר כל אדם יוכל למצוא בו את הוויית חייו, משאלותיו ושמוחותיו. ויותר מכך: כל אשר ילך את הצעדים הבאים וייכנס אל תכניו – ירגיש טוב בו גם בעת תפילותיו.

ונושא נוסף: ככל הידוע לי, בחמישים שנות מדינת ישראל לא יצאו לאור סידורים מאוירים ומצוירים. יצאו אמנם סידורים רבים, מגוונים במראיהם ובתכניהם, והם גם מסוגים שונים, אך סידור מכובד ובו תמונות וציורים לא יצא לאור. סידור ירושלמי קטן של יהודי בשם הרב דבורקס יכול להיחשב כיוצא מעט מן הכלל. כוונתי לסידור אשר בסופו, בדיני ברכות הנהנין,

נוכל להכיר דרך הציור את פרי האבוקדו ולברך עליו "בורא פרי העץ", וכך מובא בו ציורה של הבננה, וברכתה "פרי האדמה" וכו'.

אכן, סידור מאויר לתפארת, הצד את כולך כאשר אתה פותח אותו, כמו המחזור של רבי ישראל מרוז'ין, לא נעשה אפילו במאה וחמישים שנות ישוב יהודי בארץ ישראל ואולי גם בעולם היהודי בכללותו.

מלאכה יפה עשה ר' צבי שטיינר, כאשר השכיל והצליח בחיבורם יחד של הטכסט המודפס והאיורים שבתוכו. שני אלו הפכו ליחידה אחת, וכל פרט מהם, באותיות או בצבע, הוא חלק מן העניין.

בלמעלה מעשור שנותיו של הסידור ובמכירתו הבינונית ומעלה, בדחף ליצור סידור נאה, מאויר, המדבר אל העין הראש והלב, עשה הסידור הזה את מלאכתו נאמנה, ויכול הוא אף לזקוף לזכותו פריצה גם מעבר לגבולות הידועים והברורים, כביכול, הללו.

אפשר שדרך כותרת המשנה והמבוא ניתן לומר עוד שני דברים נוספים: האחד, עניינו של המבוא פרי עטו של פרופסור דב רפל (ז"ל), כאשר בנו, יואל, ואנוכי, עסקנו בהמשך הדברים. למבוא הזה ישנה משמעות מיוחדת. כותרתו היא "פתחי שערים", ודומני כי מאז הרמב"ם, אם מותר לומר כך, לא נכתב בשום ספר קודש כבר בכותרת "פתחי שערים". במשנה תורה כותב הרמב"ם את ספר אהבה כפתיחה. כוונתו והעזתו ברורה: לולא אותה אהבה, איך יגיע האדם לקיומן של תרי"ג מצוותיו של הבורא? אך מה לסידור כזה ולפתיחה שכזו? והנה בעוונותיי, היה מישהו שפתח את הסידור לידי – מבלי לדעת את זהותי – וכאילו לחש ואמר בקול לעצמו: "סידור שפותח באהבה – זה דבר חדש" ... כל זאת, הגם שהאר"י קובע לנו שכל יהודי צריך לקבל על עצמו בתחילת התפילה את מצוות "ואהבת לרעך כמוך", אני מציע לעשות את זה לא רק בתחילת התפילה, אלא גם לכל אורכה, אם מותר לי להסתופף בשולי גלימתו של האר"י ... אלא שיש לתת את הדעת כי אותו מבוא שכותרותיו-שעריו הם אהבה, קדושה, יחיד בציבור, חובה ונדבה, תחנונים, תפילות וכו' – הוא זה המנסה להוביל בצעד נוסף אותו אדם שתואר לעיל, והוא אשר מוכן יהיה לשים את הסידור הזה בביתו כחלק מן הנוף התרבותי שלו.

כדי להיכנס בפתח השערים הללו הוכן המבוא, מבוא תמציתי מאוד. אין זה כמובן מבוא מדעי במובן המקובל, אין בו כרגיל השוואת נוסחאות כגולת הכותרת, אבל בהחלט ניתן לראותו כ"מדעי" מבחינת הניסיון שנעשה בו לגבש משנה ותוכן מסוימים לעולם התפילות דרך האחיזה בסידור הזה.

עטיפת סידור כלל
ישראל, עיצוב צבי
שטיינר, הוצאת ידיעות
ספרים, תל-אביב
תשס"א.

סידור כלל ישראל

עם מידרשים ודרשים, ביאורים והנחיות

נושא שני הוא מקומן ואופיין של התוספות לסידור אשר הובאו ליד או על הטכסט, ואשר גם הן, דוגמת המבוא, כתובים ב"סולת", בנפה אחר נפה, ומתוך זהירות מרבית שלא להיכשל בניסיון הזה.

אסביר למה אני מתכוון. כאשר כתובות בשער הסידור המילים "בליווי מדרשים ודרשים, ביאורים והנחיות", כוונתנו הייתה לומר משהו אך לא לומר אותו בעוצמה חזקה מדי. אותה מילה אחרונה ברשימה, "הנחיות", באה לעולם רק אחרי "תשעה ירחי לידה", ואולי יותר מהם... הכוונה בה, כמובן, להלכה, ולחשיבותו של הדיוק במה עושים, באיך עושים, וכדומה.

ואכן המילה 'לעשות' קיבלה פנים חדשות, ובמקום ציוויים בלשון "צריכים לקום", באו "הנחיות", כלומר, לשון הנחייה ולא הלכה, או מנהג במובן של נהיגה ולא במובן של אמירה ופקודה, לשון "כך יש לעשות". מושגים אלה זרים מעט לאדם המגיע לבית-הכנסת ואיננו יודע מה טיבה של אותה מערכת משולבת של אמירה, תפילה, כוונה, תחושה, יחיד, ציבור – ואשר על כן בגינם נוספה לתפילה "ההנחיה".

בדידי הייתה עובדה. מעשה ביהודי שהלך כבר לעולמו, חבר קיבוץ הזורע, עורך ספריית הפועלים בשם צבי רענן, אשר יום אחד טילפן אלי ואמר: "תראה, הבן שלי בשנה זאת בירושלים", הוא היה קומונר של "השומר הצעיר" בירושלים, "והייתי רוצה מאוד שבליל הסדר פעם יראה סדר שונה מהסדר שלנו בקיבוץ הזורע".

אמרתי לו לבן: "אתה מוזמן בחפץ לב. כדי להסביר לך בדיוק איפה אנחנו גרים, בירושלים זה קצת קשה, תבוא לבית-הכנסת שבו אנחנו מתפללים, ושם ניפגש, ונלך לביתנו אל הסדר".

והנה הבחור הגיע לבית-הכנסת, ואנחנו בתפילת ליל הראשון של פסח, באמירת "הלל", ובחוץ עומד "מישהו". לא ידעתי אם העומד שם הוא בנו של צבי רענן או לא, אך לפתע, אחרי כמה דקות, נכנס לבית-הכנסת אותו בחור, ניגש אליי, כשהוא תופס את הסידור הזה בידיו, וכולו רועד ואומר: "יש פה 'שמע ישראל'... כולם אמרו פה 'שמע ישראל'... והוא כמו מסביר כי גם הוא דפדף בסידור ומצא לשמחתו את קריאת 'שמע ישראל'... עתה, כחלוף הזמנים, קשה לי לחזור ולשחזר אותה תחושה של אושר גדול שהיתה בו בשעה שיכול היה לומר לעצמו ולסביבתו שמצא את עצמו בתוך עמודי הסידור. בדרך הביתה שאלתי אותו: "ממה כל-כך התרגשת כשמצאת את 'שמע ישראל'?" והוא ענה: "מה שאנחנו מסוגלים לעשות, הרי גם בתנ"ך יש 'שמע ישראל', וגם בסידור יש 'שמע ישראל'. שמעתי שאומרים את זה בבית-הכנסת בקול רם, ואני אף פעם לא ידעתי שזה מסתדר יחד, גם התנ"ך וגם התפילה... וגם הדבר הזה שאנחנו יודעים שמתו על קידוש ה' תוך זעקת 'שמע ישראל'..."

שער ראשון: השכמת הבוקר

"השכמת הבוקר" מתוך
סידור כלל ישראל, הוצאת
ידיעות ספרים, תל-אביב,
תשס"א.

"יתגבר כארי לעמוד בבקר לעבודת בוראו". (שלחן ערוך, אורח חיים, א,א)

בהקידן האדם משנתו, יחשוב מיד, כי מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אשר מלוא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שכתוב: אם יסתיר איש במסתרים ואני לא אראנו, נאום ה', הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא, נאם ה' (ירמיהו כג). ויקיים מה שנאמר על ידי נעים זמירות ישראל (תהלים טז):

"שִׁוִּיתִי יְיָ לְגִנְדִּי תָמִיד"

ויאמר מיד:

**מוֹדָה [לנִקְבָּה: מוֹדָה] אֲנִי לַפְּנִיָּה, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם, שֶׁהַחַיּוֹת בִּי
נִשְׁמָתִי בְּחִמְלָה, רַבָּה אֲמוֹנָתְךָ:**

ויוסיף ויאמר:

"תוֹדָה צְוָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹדָעָה קִהִילת יַעֲקֹב"

ברכות השחר והתורה

ברכת נטילת ידים

אחרי שוטל ידיו, שלש פעמים לסירוגין בשתי ידיו רוחץ פניו ולובש בגדיו ומברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל נְטִילַת יָדַיִם:**

ברכת אשר יצר

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם
בְּחִכְמָה, וַיִּבְרָא בּוֹ נְקִבִּים וְנִקְבִּים, חֲלוּלִים חֲלוּלִים. גְּלוּי וַיְדוּעַ
לַפְּנֵי כֶּסֶף כְּבוֹדְךָ, שְׁאֵם יִפְתַּח אֶחָד מֵהֶם, אוֹ יִסְתֵּם אֶחָד מֵהֶם,
אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקִים וְלַעֲמֹד לַפְּנִיָּה, אִפְלוּ שְׁעָה אַחַת: בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָ, רוֹפֵא כָּל בָּשָׂר וּמַפְּלִיא לַעֲשׂוֹת:**

ברכת נשמה

**אֱלֹהֵי, נִשְׁמָה שְׁנִתְּתָ בִּי טְהוֹרָה הִיא. אַתָּה בְּרָאָתָה, אַתָּה
יִצְרָתָה, אַתָּה נִפְחָתָה בִּי, וְאַתָּה מִשְׁמְרָה בְּקִרְבִּי, וְאַתָּה עֹתִיד**

המתפלל צריך שיראה עצמו
כאילו שכיה כנגדו, שנאמר
(תהילים טז, ח): "שִׁוִּיתִי ה'
לְגִנְדִּי תָמִיד"
(סנהדרין כב)

העולם סבור שמתפללין לפני
זקדוש-ברוך-הוא, אך אינו כן.
תפילה – היא עצמות אלהית
ממש.
רבי פנחס מקורין

נקבים – אברים פתוחים
(כגון האף, הפה).
חלולים – אברים סגורים
ובתוכם חלל (כגון הבטן,
הלב).

המשפטים המהוססים האלה של אותו בחור, בחור חביב ונחמד, עדיין מהדהדים באוזניי, והם ליוו אותי עם אותה הרגשה כאשר עסקנו בניסיון הייחודי הזה של כתיבת הסידור ועריכתו. היום אני יכול לומר, כי קמו דוגמאות נוספות של התמודדויות בפרסומם של סידורים מעין סידורנו, ואני שמח על כל חיקוי ועל כל המשך או תוספת לסידור הזה ולדומיו. שהרי למותר לציין כי גם אנחנו חושבים בעצם שהמשכנו בכך דרך שפסקה בשלב מסוים כאשר סידור תפילה הפך ל'אביזר כזה', השייך רק למתפללים היודעים את סודה של התפילה ואת סודו של הסידור, בתקופות שכאלו נראה גם שלא אורו סידורים משום שהם לא דיברו אל הציבור, ופרטי הציבור כמו הכלל לא ראו את הסידור כחבר או כידיד שלהם.

בהרצאות שנישאו כאן היום הזכירו כמה פעמים את גזירות מסעי הצלב. זאת בהקשר ל'תרומתה' של תקופה זו לתוספות שונות בתפילה ולענייני הלכה שונים הבאים בסידור לידי ביטוי. אכן, אנחנו נמצאים בתקופת הספירה, ואני מסיים בסיפור כדי להמחיש נושא זה ומקומו בסידור התפילה.

בקהילה אחת היה יהודי מומחה לתשובה לשאלה מתי אומרים 'אב הרחמים'. כידוע, הרי זו תקנה לומר בכל שבת אזכרת נשמות לזכר הרוגי מסעי הצלב, וזו היא תפילת 'אב הרחמים'. עוד ידוע הדבר, בקהילות האשכנזים, כי כאשר יש חתן בבית-הכנסת אין אומרים תפילה עצובה זו, וכך הדבר גם כאשר מברכים את החודש, וכך הלאה והלאה. והנה הייתה ליהודי אחד שמחה משפחתית במה שניתן לכנות בשם 'שבת מסובכת', שבת אשר כנראה לא הייתה בימי הספירה, אבל מאידך היו סיבות לכאן ולכאן לומר או לא לומר תפילת 'אב הרחמים'... ובית-הכנסת נחלק כדרכם של יהודים לכאן ולכאן, אלה אומרים 'אומרים' ואלה אומרים 'לא אומרים', וקמה בבית-הכנסת צעקה, בוקה ומבולקה. ניגשו לאותו יהודי 'מומחה' ושאלו אותו: 'ר' יהודי, מה הדין בשבת הזאת, האומרים 'אב הרחמים' או אין אומרים? והשיב אותו יהודי פיקח: "בשבת שכזו המנהג הוא להתקוטט... כלומר: להווי ידוע כי אם נקריט סיטואציה שכזאת, סדר הדברים הוא – להתקוטט..."

כלפי מה אמורים הדברים? כבר הזכרתי לעיל את חשיבות הזיקה למאורעות החיים בתוך התפילה ובתוך הסידור. לדעתנו ולהרגשתנו לא רק תפילת יום העצמאות ראוי לה שתהיה חלק אורגני מאלו, אלא, בל נכחיד ובל נתכחש לכך שגם שואת אירופה לצערנו אינה מוזכרת בסידורים. ייאמרו הדברים במפורש: כך הוא הדבר בכלל הסידורים הנדפסים במדינת ישראל וכך הוא בשאר סידורים הממשיכים להידפס בעולם היהודי. אין קינה. אין קינות כתובות, וכמעט ואין קינות מודפסות על שואת אירופה. האמנם? הייתכן הדבר?

סדר זימון ותחילת ברכת המזון, מתוך סידור כלל ישראל, הוצאת ידיעות ספרים, תל-אביב, תשס"א.

סדר זימון

שלושה שאכלו במקום אחד, ובאותו זמן, חייבים לזמן עצמם לברכת המזון. עצם הזימון נועד לעורר ולזרז. רמז לדין הזימון נמצא בדברי משה, בשירת "האזינו" (דברים לב, ג): "כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלוהינו". מתוך הפסוק נלמד כי נחוצים שלושה לפחות: אחד המברך ושנים המשיבים. בעשרה (במנין מזכירים את ה' בזימון.

זימון בנושאין בעמ' 348 ובברית מילה בעמ' 345

המזמן אומר: **רְבוּתִי (או/ חֲבֵרִי) הִבָּה נְבָרֶךְ.**

המסובים עונים: **יְהִי שֵׁם יי מְבָרֵךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:**

והמזמן חוזר: **יְהִי שֵׁם יי מְבָרֵךְ מִעַתָּה וְעַד עוֹלָם:**

בְּרִשּׁוֹת (אָבִי מוֹרִי) (בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה), (מְרִנֵּן וְרַבֵּנִי וְרְבוּתִי) נְבָרֶךְ (כְּשֵׁשׁ מִנִּין: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ:

המסובים עונים: **בָּרוּךְ (בְּמִנִּין: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבִטְבוֹ חַיֵּינוּ:**

והמזמן חוזר: **בָּרוּךְ (בְּמִנִּין: אֱלֹהֵינוּ) שְׂאֲכַלְנוּ מִשְׁלוֹ וּבִטְבוֹ חַיֵּינוּ:**

ברכת המזון

א. ברכת הזן

בָּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַזֵּן אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ בְּטוֹבוֹ, בָּחוֹן וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, הוּא נוֹתֵן לָחֶם לְכָל בָּשָׂר, כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ. וּבְטוֹבוֹ הַגָּדוֹל תִּמְיֵד לֹא חֶסֶד לָנוּ, וְאֵל יַחֲסֵר לָנוּ מִזֶּן לְעוֹלָם וְעַד, בְּעֶבֶר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, כִּי הוּא אֵל זֶן וּמַפְרִיֵּס לְכָל, וּמְטִיב לְכָל, וּמְכִין מִזֶּן לְכָל בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא. בְּאִמּוֹר: פֹּתַח אֶת יָדְךָ וּמִשְׁפִּיעַ לְכָל חַי רֵצוֹן: בָּרוּךְ אַתָּה יי, הַזֵּן אֶת הַכֹּל:

ב. ברכת הארץ

נוֹדֶה לָּךְ, יי אֱלֹהֵינוּ, עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבּוֹתֵינוּ אֶרֶץ חֲמִידָה טוֹבָה וּרְחֵבָה, וְעַל שֶׁהוֹצֵאתָנוּ יי אֱלֹהֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּפְדִיתָנוּ מִבֵּית עֲבָדִים, וְעַל בְּרִיתְךָ שֶׁחֲתַמְתָּ בְּבִשְׁרֵנוּ, וְעַל תּוֹרַתְךָ שֶׁלִּמְדָתָנוּ, וְעַל חֻקֶּיךָ שֶׁהוֹדַעְתָּנוּ, וְעַל חַיִּים חַן וְחֶסֶד שֶׁחֻנַּנְתָּנוּ, וְעַל אֲכִילַת מִזֶּן שֶׁאַתָּה זֶן וּמַפְרִיֵּס אוֹתָנוּ תִּמְיֵד, בְּכָל יוֹם וּבְכָל עֵת וּבְכָל שְׁעָה:

"ויקרא שם בשם ה' אל עולם" (בראשית כא, לג). אמר ריש לקיש: אל תקרא "ויקרא" אלא "ויקריא" – מלמד, שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפי כל עובר ושב. כיצד? לאחר שאכלו ושתו, עמדו לברכו. אמר להם: וכי משלי אכלתם? משל אלהי עולם אכלתם. הודו ושבתו וברכו למי שאמר והיה העולם (סוטה י, ע"א). מכאן למדו חכמים: "נברך, שאכלנו משלו".

מנין לברכת המזון שלאחר הסעודה מן התורה? שנאמר (דברים ח, י) "ואכלת ושבעת וברכת". (ברכות כא, א)

"משה תיקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תיקן להם ברכת הארץ כיוון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים, דוד תיקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש" (ברכות מח, ע"ב)

ברכות עירוב, מתוך סידור
כלל ישראל, הוצאת ידיעות
ספרים, תל-אביב, תשס"א.

שער ראשון: הכנות לשבת

עירוב

(א) עירוב תחומין

אסור לצאת בשבת ויום טוב מחוץ לעיר יותר מאלפיים אמה, ואם יצטרך לצאת עוד עד אלפיים אמות נוספות יניח עירוב לפני חשיכה בערב שבת או בערב יום טוב, ומותר להניח גם לאחרים, ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל מִצְוַת עִירוב.**

ויאמר: **בְּעֶרְבֵי הַזֶּה יֵהָא מִתָּר לִי / לְפָלוּנִי / לְבִנִי מְקוֹם פְּלוּנִי / לִילָךְ
מְקוֹם זֶה אֶלְפִים אָמָה לְכָל רוּחַ, בְּשַׁבָּת / בְּיוֹם טוֹב / בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים /
הֵבֵא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.**

(ב) עירוב חצרות

בחצר שדרים בה דיירים אחדים ואין עירוב כולל לעיר, אסור להוציא ולהכניס מבית לחצר ומחצר לבית עד שיעשה עירוב חצרות. יִזְכֶּה את העירוב על ידי אחר לכל הדיירים ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל מִצְוַת עִירוב.**

ויאמר: **בְּעֶרְבֵי הַזֶּה יֵהָא מִתָּר לָנוּ וּלְכָל בְּנֵי הַחֲצָר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִן
הַבָּתִּים לְחֲצָר וּמִן הַחֲצָר לְבָתִּים וּמִבֵּית לְבֵית וּמִגֵּג לְגֵג בְּשַׁבָּת הַזֹּאת /
בְּכָל שַׁבָּתוֹת הַשָּׁנָה / בְּיוֹם הַכַּפּוּרִים / הֵבֵא עָלֵינוּ לְטוֹבָה.**

(ג) עירוב תבשילין

אסור לאפות או לבשל מיום טוב לשבת, אלא אם כן הכין עירוב תבשילין. בערב יִיט יקח חלה או מצה עם ביצה מבושלת ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל מִצְוַת עִירוב.**

ויאמר:

**בְּעֶרְבֵי הַזֶּה יֵהָא מִתָּר לָנוּ לְאִפּוֹת וּלְבִשָּׁל וּלְהַטְמִין וּלְהַדְלִיק גַּר וְלַעֲשׂוֹת
כָּל צְרִכֵינוּ מִיוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים בְּעִיר הַזֹּאת.**

(א) **עירוב תחומין:** מדין תורה מותר לאדם ללכת בשבת מגבול עירו שנים עשר מיל לכל רוח. אבל חכמים הגבילו את המרחק לאלפיים אמה לכל רוח. אם הוא מבקש ללכת יותר מזה, הוא מכין מזון לשתי סעודות ומניח אותו קודם כניסת השבת בקצה התחום שהיה מותר לו ללכת עדיו בשבת. הדבר נחשב לו כאילו גר בשבת באותו מקום, ומותר לו ללכת משם עוד אלפיים אמה. הוא יכול לחזור לביתו, ולחזור לאותו מקום למחרת בשבת, ומשם להוסיף ללכת עוד אלפיים אמה. (ב) **עירוב חצרות:** מותר על יסוד מציאות החיים בעבר, כאשר היו הבתים בנויים סביב חצר אחת, המשותפת לכולם, וכמה חצרות פתוחות למבוי (מעין סמטה), והמבוי פתוח לדחוב. מדין תורה מותר לכל השכנים לטלטל מביתם לחצר ובתוך החצר, שהרי היא כרשות היחיד. מתקנת חכמים אסור לדיירים לטלטל ברשות יחיד משותפת, אלא אם כן עירבו בערב שבת, והיינו, שעשו מעשה שיערב את כל הבתים של אותה חצר ואת החצר עצמה לרשות אחת. כיצד מערבין? מניחים כיכר לחם משותפת באחת הדירות ומברכים "ברוך אתה... אשר קידשנו... על מצוות עירוב" ואומרים כי "בעירוב זה יהיה מותר לנו להוציא ולהכניס... מבית לחצר... בשבת". בדורות האחרונים נהגו להקיף ישובים שלמים בחוט המתוח על ראשי עמודים. הדבר נחשב כאילו כל המקום מוקף במחיצה עם הרבה שערים (כי לכל חוט על גבי שני עמודים יש "צורת פתח"), ולכן יש לכל היישוב כולו דין של חצר אחת גדולה, ומותר לטלטל בשבת בתוך כל השטח שבתחום העירוב. (ג) **עירוב תבשילין:** מדברי סופרים מותר לבשל ביום טוב רק לצורך סעודות היום. אולם כשחל יום טוב ביום ו' וצריך להכין ביום טוב את מאכלי השבת, תיקנו שיכינו תבשיל מועט בערב יום טוב – נהגו לקחת מאפה ותבשיל: פת וביצה – ומניחים אותם במקום המיוחד לצורכי שבת. מברכים "על מצוות עירוב".

אמנם ראוי לזכור ולהזכיר כי בשנים האחרונות כתבו ר' יהודה ליב ביאלר והאדמו"ר מבובוב, זכרם לברכה, קינות מעוררות בכי, וכן היו נסיונות אחרים לכתיבה. אך לספרי הקינות לתשעה באב, המזכירות כל אותן גזירות המצטרפות לקינות חורבן הבית הראשון והשני, עדיין לא נצטרפו ונתחברו.

בסידור הזה, סידור "כלל ישראל", שוקמה תחושה זו בתוך הטכסט במידת מה. ברצוני להצביע על משפט אשר נכנס כאן אל תוך הסידור ממש, ומאחריו סיפור שאני אחראי לנכונותו והוא בכתובים, בחינת עַד מפי עַד. וכך היא לשון המשפט: "אין אומרים אב הרחמים ביום שאין אומרים בו תחנון, וכן בשבתות שיש בהן חגיגות נוספת, כגון: שבת שמברכים בה החודש וארבע פרשיות, או כשיש ברית מילה בשבת או כשיש בבית-הכנסת חתן בשבעת ימי המשתה." וכאן בא ההמשך הייחודי. אמנם בזהירות ובתוך סוגריים: "לדעת הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל, אחרי השואה יש לאומרו בכל שבת ושבת." אמירת "אב הרחמים" בכל שבת ושבת היא חידוש הלכתי, או מנהגי, מסוים, אבל גדולתו בכך שהיא הד לדופק הזמן. כך ראוי לו וכך יאה לה לתפילה שתהא מדברת על השעות האלה ועל התקופות האלה, תקופות של בכי ותקופות של שמחה והודאה על הטוב.

סידורנו זה בא לדבר או לצמוח מתוך הרצון לפנות לכלל ישראל בתקופה זו של עם ישראל. זוהי מגמתו וזהו ייעודו. ייתכן שישנם טובים ממנו בגרפיקה, בהדפסה, בעשייה ובעריכה. מובן שיש הרבה להוסיף על המדרשים ועל הדרשים, על הביאורים ועל ההנחיות, אבל עדותנו הנאמנה היא על עצמנו כי הוא בא בשמו ולשמו של "כלל ישראל".